

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124.)

Zondag 7 October 1906. N°. 1501.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van het blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE; Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donderdag v's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 3.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnementen worden aangegaan door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertenties: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f —.30. Aanvragen en vernieling van leidegaven f —.12 per regel.

Van de tien geboden.

CXIII.

HET ACHTSTE GEBOD.

XIV.

Geef ons heden ons dagelijks brood.
Mattheus 6: 11.

De kenners van onze „oude schrijvers“ weten hoe deze, waar zij van het 8ste gebod handelen, de uitdrukking *verwisselende rechtvaardigheid* gebruiken. Zoo noemt Ursinus in zijn Verklaring op den Heidebergischen Catechismus, wanneer hij toekomt aan „de deugden van het 8ste gebod“, in de eerste plaats de *verwisselende rechtvaardigheid* (zie de vertaling van dit werk door Dr. C. van Proosdy II p. 309). Zoo ook vindt men in de vertaling van Amelius' *Conscientie gevallen*, de *wisselende* naast de *uitdeelende* rechtvaardigheid vermeld. En zoo ook schrijft onze Petrus van Maastricht in het tweede deel van zijn „Beschouwingen en praktijke Godgeleerdheid“ — als hij op p. 655 van het 8ste gebod handelt: „De plichten van de algemeene Rechtvaardigheid en Liefde hebben in de derde plaats hun uitzicht op des Naasten uiterlijke goederen, die bestuurt en geregeld worden door de *verwisselende* Rechtvaardigheid waardoor ene Evenredigheid gehouden wordt van ontvangen en wedergeven; waartegen overgesteld wordt de *verwisselende* onrechtvaardigheid“ (Hollandsche vertaling van v. d. Kemp.)

Dere uitdrukking nu, die ook in de rechtsgeleerdheid bekend is, hebben onze oude Theologen ontleend aan de Scholastiek, en deze had haar weer van Aristoteles, den Griekschen denker, aan wien de wetenschap in het algemeen en ook de christelijke Theologie zooveel van haar termen dankt. Onze Gereformeerde zedeleeraars waren veelal gewoon om, waar ze de moraal naar de tien geboden behandelde — en dit was de oude methode, die, eerst onder invloed van het Cocceianisme is veranderd, doch door Voetius en de zijnen nog altijd gevolgd werd — de eerste vier onder het begrip *Religie* en de laatste zes onder dat van *Justitia* of *Gerechtigheid* saam te vatten. Bij de laatste namen zij dan de onderscheidingen van de gerechtigheid over, die Aristoteles had gemaakt.

Om nu onze oude Gereformeerde schrijvers op dit stuk te verstaan; om uitdrukkingen als „uitdeelende“, en „verwisselende“ gerechtigheid te doorzien; en om hier, bij het 8ste gebod, met name die van *verwisselende* gerechtigheid nader toe te lichten, moeten wij dus de aandacht vragen voor den scherpzinnigen denker der oudheid, die met zijn begripsonderscheidingen het wetenschappelijk bedrijf zoo uitermate aan zich heeft verplicht. Wat toch doen we al niet, in de wetenschap en ook in de wetenschap der Theologie, met uitdrukkingen als: *potentieel* en *actueel*! En wij hebben ze van niemand anders dan van den heiden Aristoteles.

Bedoelde onderscheidingen nu, welke de wijsgeer van de *Gerechtigheid* geeft, vindt men het uitvoerigst besproken in het se boek van zijn merkwaardig werk, dat op de latere beoefening der zedeleer, ook der christelijke zedeleer, van zoo ver strekkende invloed is geweest, — in de, naar zijn zoon Nikomachus genoemde, *Ethika*.

De eerste onderscheiding dan welke hij hier maakt, is die tusschen de gerechtigheid in ruimer en enger zin.

In ruimer zin is de gerechtigheid de zedelijke deugd in de relatie tot onze medemenschen; het fundament van een goede samenleving, bepaald van de staatsgemeenschap; de *iustitia civilis*, de „burgerlijke gerechtigheid“, zooals men later zal zeggen.

In enger zin echter is de gerechtigheid, dat men tegenover zijn medeburgers ze in alles niet te veel en ook niet te weinig wil doen toekomen; daarbij dus het „midden“ wil houden; en haar grondbeginsel is de *gelijkheid*, waartegenover staat de *ongelijkheid*.

Bij de beoefening dezer deugd zal er dus in betrekking tot de zoo geestelijke als stoffelijke goederen een verhouding van *gelijkheid* zijn.

Ieder zal ontvangen het zijne.

Deze gerechtigheid in enger zin, en hier komen wij tot een volgende onderscheiding, is echter weer tweeledig.

In de eerste plaats toch moet de verhouding van gelijkheid onder de burgers

van den staat betrachtd bij de *verdeling* van eer, en andere burgerlijke voordeelen. Dit nu is de z.g. *verdelende* of *uitdeelende* gerechtigheid, *iustitia distributiva*.

In de tweede plaats moet die verhouding onder hen betrachtd bij het verhinderen of herstellen van rechtskrenkingen. Dit nu is de *verbeterende* gerechtigheid, *iustitia emendativa*, bij welke Aristoteles dan zooals wij straks nader zullen zien wederom twee onderscheidingen maakt.

Sommigen hebben Aristoteles bedoelen hier aldus omschreven, dat het bij de uitdeelende om het *publiek*, bij verbeterende gerechtigheid om het *privaat*-recht gaat.

Aristoteles zelf heeft de tweeledige verhouding van de gelijkheid hier nog nader uitgewerkt. In de wiskunde spreekt men van een *meetkundige* evenredigheid, b. v. $12:4=6:2$ en van een *rekenkundige* b. v. $11-8=3$ — $10-7$.

Dit nu past hij toe op de verhouding van gelijkheid zoo bij de eerste als bij de tweede soort van gerechtigheid in enger zin.

Bij de *uitdeelende* gerechtigheid (*iustitia distributiva*) moeten de burgers wel allen gelijk, maar moeten zij daarom nog niet evenveel ontvangen. Ieder burger moet van eer en ander voordeel zooveel ontvangen als hij *waardig* is. De mate van eer en voordeel staat alzoo tot de mate van de waardigheid der personen.

Wat A verkrijgt staat tot wat B verkrijgt naar de waarde waarin A tot B staat. Het is, zegt Aristoteles, een *geometrische* analogie; of zooals de lateren zullen zeggen, een *meetkundige* proportie.

Anders staat het echter bij de *verbeterende*, of wat men in het Duitsch noemt de *ausgleichende* gerechtigheid. Hier, bij de onderlinge rechtsverhoudingen der burgers in het verkeer, komt het niet aan op de waarde of waardigheid van den persoon, maar uitsluitend op de waarde der zaken.

Deze soort gerechtigheid toch moet betrachtd bij den *ruil* of *wisseling* tusschen eigendom of bezit van de personen. Daarom noemt Aristoteles haar ook de „gerechtigheid in de ruilingen“, en uit het latijnsche woord *commutare* voor „verwisseling“, „ruilen“, ontstond voor dit soort van gerechtigheid later de naam: *iustitia commutativa* of *verwisselende* gerechtigheid.

Bij dezen ruil nu speelt het contract zijn groote rol en Aristoteles verzuimt dan ook niet de contracten of verdragen van koop en verkoop, terleening, huur enz. te bespreken.

Het contract nu is een wederzijdsche vrijwillige handeling waaruit, mits de gerechtigheid er bij wordt betrachtd, een rechtsverhouding ontstaat. Maar daartoe is dan ook noodig, dat er tusschen de partijen een vereeniging, wat de Duitschers noemen: een „Ausgleichung“ zij; dat er *gelijkheid* zij; dat men voor zichzelf niet meer voordeelen en niet minder nadeelen, en voor de andere partij niet meer nadeelen en niet minder voordeelen bedingt, dan ieder toekomt. Bij den ruil of de wisseling moeten de voordeelen en nadeelen der contracterende partijen dus *gelijk* staan. Deze gelijkheid, zegt Aristoteles, bestaat in de gelijkheid van de waarde der zaken waarover het contract gaat. Waardemeter is daarbij de behoefte, en het teken daarvan het *geld*.

De *verwisselende* gerechtigheid, de *iustitia commutativa*, die Aristoteles uitsluitend tot den ruil of wisseling van de stoffelijke goederen, tot het verkeer, beperkt, — is dus ook een *verbeterende* of *vereeuende* gerechtigheid, *iustitia emendativa*, want zij verhindert, dat de ene partij te veel en de andere te weinig zou krijgen; verhindert dat een rechtskrenking ontsta, verhindert dat de een te veel geld voor zijn goed, de ander te weinig goed voor zijn geld ontvangt. Zij bewerkstelt, dat dit te veel aan beide zijden wordt *afgetrokken*, en er dus gelijkheid komt.

Daarom noemt Aristoteles hier de verhouding van gelijkheid, de evenredigheid, een *arithmetische* analogie of zooals de lateren zullen zeggen: een *rekenkundige* proportie.

Dit laatste zal nog duidelijker worden, indien wij ten slotte nog letten op de andere zijde van de *iustitia emendativa* of verbeterende gerechtigheid. Wij hebben toch boven reeds gezien, dat Aristoteles bij de *verbeterende* of *emendatieve* gerechtigheid wederom twee onderscheidingen maakt. Zij is is nl. en de zooveel beprokene *iustitia commutativa* of *verwisselende* gerechtigheid welke bij den ruil moet betrachtd en de nu nog te bespreken *iustitia vindictiva*

of *wrekende*, ook wel *vergelende* gerechtigheid.

Wanneer nl. een rechtsverhouding is geschonden, een recht is *gebrekt*, dan moet — en Aristoteles denkt hier niet slechts aan het onrecht bij den ruil maar aan *alle* onrecht, — deze krenking hersteld. Hij die willess onrecht gedaan heeft, moet dan zooveel lijden als hij zich onrechtmatig voordeel heeft verschaf. Van zijn winst wordt zooveel *afgetrokken*; hem tegen zijn wil, zooveel ontnomen, als het nadeel, het verlies, de schade bedroeg van hem die het onrecht geleden heeft. Op deze wijze wordt de gelijkheid dan weer hersteld en heeft men dus een *arithmetische* analogie zooals Aristoteles zegt, of een *rekenkundige* proportie zooals de lateren het noemen.

Wij komen thans na de toelichting van dit voor het 8ste gebod zoo belangrijke begrip der *verwisselende* gerechtigheid tot de bespreking van de in dat gebod geboden deugden en plichten.

Ook thans weer zullen wij eerst handelen van den individu op zichzelf en dan van den individu in betrekking tot de gemeenschap, en wel zoo, dat telkens gezien zal worden eerst op wat voor den eigendom aan stoffelijk goed de ordinantie des Heeren is en dan wat daar tegen ingaat.

Eerst alzoo van den *mensch* in betrekking tot den eigendom.

Tot de menselijke *natuurdrieten* behoort ook die naar bezit; naar eigendom. Er is een aandrift in den mensch om van het aardse goed iets als het *zijne*, als zijn *eigen* te hebben.

Deze natuurdriest hangt op het innigst saam, is slechts een modificatie, een wijziging van de door God in alle levende wezens, en dus ook in den mensch, ingeschapen drif tot zelfbehoud. Ieder wezen tracht in zijn bestaan te volharden, en tot dat voortbestaan, is reeds voor de hogere dieren en in sterkere mate nog voor den mensch eigendom noodig. De vossen hebben hun nesten en de vogelen des hemels hun nesten, en meer nog dan de vossen de vogel heeft de mensch noodig, een plek op aarde die hij de *zijne* kan noemen, waar hij het hoofd kan neerleggen.

En gelijk alle natuurdrieten is ook die naar bezit in zich-zelf zedelijk onverschillig, d. w. z. goed noch slecht. Zij zijn dit eerst wanneer zij tot begeerten zijn geworden; tot goede of slechte begeerten; tot begeerten, die al dan niet tegen Gods gebod ingaan.

Deze natuurdriest, straks, — wanneer zij eenmaal bevredigd is —, deze begeerte naar bezit, naar eigendom is onder alle zinnelijke drijfden en begeerten een van de machtigste.

Eigendom is, zooals wij reeds in het eerste artikel over het 8ste gebod vonden, het recht dat een persoon op een zaak heeft met uitsluiting van ieder ander persoon. Het recht om van een zaak het vrij genot te hebben en daarover op de volstrektste wijze te beschikken, zij het dan ook, dat dit beschikken aan zekere voorwaarden gebonden, binnen zekere grenzen beperkt is.

En dit recht, deze bevoegdheid schept den mensch een sfeer, een kring waarin hij zich *vrij* kan bewegen; waarin hij het aardse goed dat hij, als middel tot behoud, tot verfraaiing van zijn leven noodig heeft, naar zijn wil kan gebruiken; waarin hij door niemand onbevoegd mag gestoord.

Eigendom is *vrijheid*.

Vrij te zijn is een van onze sterkste begeerten, daarom is ook een van onze sterkste begeerten die naar bezit, naar eigendom. En wel bepaald naar *privaat*, naar individueel eigendom; naar wat de mensch het *zijne* mag noemen. Want wel is de mensch ook gemeenschapswezen, en daarom kan ook het gemeenschappelijk eigendom, dat wat hij het *onze* mag noemen, hem wel tot op zekere hoogte bevredigen; doch wij zijn egoistische neigingen sterker dan zijn altruistische, vindt hij eerst ten volle bevrediging in het individuele bezit.

Daarom is het communisme en het doorgevoerde socialisme tegen-natuurlijk. Want moge al communiaal naast privaateigendom, met name communiaal bezit van grond en bodem, voor de bevrediging van behoeften der menscheijke natuur niet onvoldoende zijn, een menscheijke gemeenschap waarin niemand iets het *zijne* kan noemen, waarin de tegenstelling tusschen het *mijn* en *dijn* in betrekking tot het stoffelijk goed heel niet meer bestaat, voldoet aan die behoeften zeker niet. Zie maar hoe uw kinderen niet alleen tegenover vreemden van *ons* huis, maar ook met sterk bevel van eigendomsrecht tegenover elkander spreken van *mijn* kleeren en *mijn* speelgoed.

Dat nu God den mensch het streven om

in zijn bestaan te volharden en daarmee het streven naar bezit als middel om zich te scheppen een vrijheidsfeer, als een natuurdriest heeft ingeschapen, was om Zich-zelfs wil. De HEERE toch heeft alles gewrocht om Zijns zelfs wil; ja ook den goddelooze tot den dag des kwaads (Spreuken 16:4). God zoekt in alles Zichzelf; Zijn eere; Zijn verheerlijking. Hij, de soevereine God, kan Zichzelf niet verloochenen, niet ontkennen, want Hij is de grond van de wereld en daarmee van haar goedheid, haar waarheid, haar eenheid. En zoo is dan ook het goddelijk bedoelen met de vrijheidsfeer, die de mensch zich gedrongen voelt te scheppen, dat hij daarin, door het vervullen van zijn plichten, God vrijwillig verheerlijke. Wij menschen zijn door God op deze aarde geplaatst, wij bestaan en moeten trachten in dat bestaan te volharden, om God; om Hem te verheerlijken, Hem te dienen. Hij schiep ons voor Zich; en met en voor Hem te leven, moet dan ook het laatste doel, het hoogste goed van ons leven zijn. Middel nu zoo voor het volharden in, als voor het doel van ons bestaan is de vrije beschikking over een deel van het aardse goed, m. a. w. de eigendom. Maar, en hierin ligt de zedelijke betekenis van den eigendom, dit middel moet dan ook naar Gods wil, naar zijn ordinantie door ons gebruikt.

Die stoffelijke goederen nu, waarvan de eigendom ons noodig is voor ons levensonderhoud, vatten wij saam onder den naam van *geluugsgoederen*. Geluk toch is de harmonie tusschen toestand en behoeften, en voor ons uitwendig geluk zijn deze goederen, zooals woning en voedsel, kleeding en werktuigen, onmisbaar.

Wij kunnen ze nog nader onderscheiden als de *economische*, in tegenstelling met de *nie-economische* goederen, of die welke, zooals de lucht, en, in sommige streken althans, ook het water, in zulk een overvloed aanwezig zijn, dat ieder ervan kan genieten.

Dringt reeds de natuurdriest tot het verwerven en bewaren van deze economische goederen, deze drang tot verwerving en bewaring wordt eerst verzeldelijk waar de mensch zich bewust wordt van zijn levensdoel. Ook vossen graven zich holen en vogels bouwen zich nesten, en alle dieren zoeken hun voedsel zonder er weet van te hebben, dat ook zij zijn om God. Maar de mensch in wiens ziel uit het geloof de liefde tot God opbloeit; die God lief heeft boven alles; zal ook zichzelf lief hebben om God, omdat hij zich weet zijn schepsel, zijn beeldrager, zijn kind te wezen. De natuurlijke eigenliefde wordt dan tot zedelijke zelfliefde; de mensch *wil* dan zichzelf liefhebben om God.

En deze zelfliefde doet hem dan eigendom zoeken en bewaren.

De heilige liefde die hem *goed* doet willen; wijs en trouw, matig en rechtvaardig, zal hem ook in betrekking tot de verwerving en bewaring van den eigendom doen *goed* willen en handelen. Het is deze liefde die hier de z.g. *economische* of *huishoudelijke* deugden tot echt zedelijke deugden maakt.

De deugden van de *oekonomie* of de *huishouding*, d. w. z. het besturen van het huis, van de regeling der inwendige zaken van het huis, of het gezin, waarin wij als de eerste en meeste natuurlijke gemeenschap geboren worden en leven. De deugden met name van den deugdelijken huisvader en de deugdelijke huisvrouw. De deugden van *vlijt* en *ordelijkheid*, van *voorzichtigheid* en *sparzaamheid*.

En het is dan de heilige liefde, die ons niet maar alleen vlijtig en ordelijk, voorzichtig en spaarzaam doet *zijn*, omdat het nuttig is, maar omdat wij ons zelf *in* en *om* God liefhebben.

Naast erven en schenking wordt dan ook alleen door zoo te willen en te handelen, eigendom op rechtmatige en zedelijke wijze verworven en bewaard.

Is het arbeiden een Scheppingsordinantie Gods, reeds vóór het bericht van den val lezen wij, dat God den mensch in den hof van Eden zette om dien te bouwen en te bewonen, (Genesis 2:15); moet de mensch door zijn arbeiden de natuur in den ruimsten zin maken tot een werktuig, een orgaan van den geest, haar opdrukken den stempel van zijn geest; arbeiden, voor de gemeenschap nuttig arbeiden, is een algemeene plicht. Ieder, tenzij hij er lichamelijke ongeschiktheid toe is, moet arbeiden. Arbeiden, het met zijn handen, het met zijn hoofd. En wijl het geregeld bezig zijn met een bepaalden arbeid het *beroep* is, moet ieder mensch een beroep hebben. Onze Heidebergische Catechismus spreekt bij het 8e gebod van „trouw arbeiden“. In de latijnsche uitgave staat *sedulo et fideliter* „gezet of met vlijt“ en „trouw“. Vlijt en arbeidstrouw maakt het arbeiden, de uit-

voering van iets met het oog op de daaraan verbonden krachtsinspanning, deugdelijk. En in ons huwelijksformulier wordt dan ook den man als zijn plicht voorgelouden: getrouw en naarstig in zijn goddelijk beroep — op dat „goddelijk“ hopen we nog nader terug te komen — te arbeiden, opdat hij zijn huisgezin met God en met eere mag onderhouden. Is het beroep aller-eerst de gezette arbeid van den mensch, waardoor hij in het onderhoud van zich zelf en zijn gezin voorziet, het spreekwoord der oude rabbijnen, „dat zoo iemand niet wil werken, hij ook niet eere“, houdt ook de Schrift, in 2 Thessaloniënsen 3:10, ons voor. Maar ook hij, die door zijn uit eigen arbeid of uit erven verkregen bezit, van de zorgen voor het levensonderhoud van zich zelf en zijn gezin is ontslagen, is daarom nog niet ontslagen van den plicht tot arbeiden, van het uitoefenen van een beroep. Een mensch „zonder beroep“, d. i. een mensch, die, terwijl hij daartoe geschikt, nog geschikt is, noch in de maatschappij, noch in den staat, noch in de kerk eenigen geregelden arbeid verricht, staat schuldig aan zonde van nalatigheid; overtreedt de Scheppingsordinantie van den arbeid. Zulk een „ledigganger“ is zooal geen onnut, dan toch een onzedelijk lid in de maatschappij.

De Economie moge al „een recht op nietsdoen“ kennen, de Ethika erkent, althans voor de tot arbeiden nog geschikten mensch, zulk een recht niet. Zeker, daar is een tijd in het menscheijk leven waarin de arbeidskracht op ieder gebied gaat ontbreken; waarin de nacht komt waarin niemand meer werken kan.

En het ware onbillijk te eischen, en wordt dan ook door God niet geëischt, dat wie ijverig gewerkt heeft zoolang het dag is, op den laten levensavond nog beroepsarbeid zou moeten verrichten. Maar heel anders staat het met hen die, zonder zelf ooit eenigen arbeid te hebben verricht, in hun levensonderhoud voorzien uit de vruchten van den vroegeren arbeid van hun voorgelaten.

Het moge al waar zijn, dat zij zeer *nuttig* kunnen wezen door wat zij betalen voor hetgeen zij verteren, maar met dat al zijn zij *onzedelijk*, daar zij niets doen in ruil voor wat hun medemenschen iederen dag doen voor hen. Allermint valt hieruit een argument af te leiden tegen het *erfrecht*, de erfelijkheid van den eigendom, die even natuurlijk is als de erfelijkheid in het algemeen. Alleen springt hier in het oog een misbruik van het erfrecht. En hij, die het voorrecht heeft te kunnen leven van de vruchten van den vroegeren arbeid van zijn voorgelaten, zal zich daartoe dan alleen ook het zedelijk recht verwerven indien hij zijn tijd, dien hij tot verrichten van arbeid ter voorziening in zijn levensonderhoud niet noodig heeft, gebruikt tot arbeid ter voorziening in de stoffelijke of geestelijke behoeften zijner medemenschen; gebruikt tot arbeiden in den dienst van kerk en staat, van wetenschap en kunst.

Is alzoo arbeid, en wel allereerst arbeid ter verwerving van eigendom, voor ieder een plicht, niemand heeft recht *op* arbeid. M. a. w. niemand die arbeiden *wil*, maar geen werk kan vinden, geen grondstoffen en werktuigen heeft tot zijn beschikking, heeft het *recht* van den Staat te eischen, dat deze hem die verschafte. En evenmin heeft hij, die arbeidskracht mist en dus niet in zijn onderhoud kan voorzien, recht *op* onderstand; het *recht* om van den Staat te eischen, dat die in zijn onderhoud voorziet.

Is arbeid, trouw en vlijtig arbeiden, een zedelijk middel tot verwerving van eigendom, ook *ordelijkheid*, het „in orde houden van zijn zaken“, van de voorwerpen, die men bij zijn arbeid gebruikt, van de dingen die men door zijn arbeid voortbrengt; „het orde houden op zijn zaken“, het houden van rekening van ontvangst en uitgaaf, het „boekhouden“ in huishouding en bedrijf — is daartoe noodig. En evenzeer is het plicht, bij het verwerven van eigendom, de *voorzichtigheid* te betrachten. Zich geoorloofde voordeelen ten nutte te maken en nadeelen zooveel mogelijk, b. v. door „verzekeringen“, af te wenden. En eindelijk is, zoo bij het verwerven als het bewaren van eigendom, de beoefening van *sparzaamheid* plicht. De spaarzaamheid waarin Jezus ons voering, toen hij na de wonderbare spijziging zijn discipelen beval: Vergadert de overgeschoten brokken, opdat er niets verloren ga! (Joh. 6:12).

De deugd van het *sparen*, van het ontzien van het stoffelijk goed, waarvan, het zij als natuurgave, hetzij als product van menscheijken arbeid, God in volstreken zin de eigenaar, en wij slechts de aan Hem verantwoordelijke bezitters zijn; van het met matigheid, met zelfbeperking gebruiken

en genieten van het stoffelijk goed, en wel zoo dat wij ons daarbij en voor verkwisting en voor vrekheid wachten.

In het besef onzer afhankelijkheid van God ook in het verwerven en bewaren van de voor ons levensonderhoud noodige goederen; noodig ook voor ons dienen van Hem; zal aan het arbeiden zich steeds paren het bidden tot Onzen Vader: *Geef ons heden ons dagelijksch brood.* Dat is: Wil ons met alle nooddruft des lichaams verzorgen, — opdat wij daardoor bekennen, dat Gij de eenige oorsprong alles goeds zijt, en dat noch onze zorg en arbeid, noch uwe gaven zonder uwen zegen ons gedijen, en dat wij derhalve ons vertrouwen aan alle schepselen afrekken en op U alleen stellen." (H. C. antw. op vr. 125).

„Gebedstige geesten“.

Zijn zij niet allen gedienstige geesten, die tot dienst uitgesonden worden om dergenen welke die zaligheid beërven zullen? Hebr. 1: 14

Te oordeelen naar het spraakgebruik is de wereld vol engelen. Geen moeder of ze noemt af en toe haar lieveling „mijn engel“. Geen verloofde paar of het lieve woord van engel wordt keer op keer uitgewisseld. Wat niet al „engelachtig“ gevonden wordt, is niet op te sommen. Een „reddende engel“ heeft allicht wie een ander uit den nood hielp. Zoo spreekt men van een „engel der vertroosting“, van een „engelenlach om de lippen“. Kortom, zelfs waar alle geloof aan engelen wegviel, bleef de herinnering aan de engelen voortleven, en dat wel, bijna altoos, in de eenige bepaalde beduiding van een lief, aannemelijk, aankleefelijk wezen, dat boeit door innemendheid.

Nu is daar op zichzelf niets tegen, want het ontleve dat onder menschen zoo vaak het leven verbittert, is in de sferen des hemels niet gekend. Liefde is in de engelenwereld allerademtocht. Het Vaderhuis is een zalige woning, waar liefde woont, en waarin deswege de Heere zijn zegen gebiedt, zelf woont, en 't leven tot in eeuwigheid verkregen is.

En toch is er op die voorstelling van het schattigst liefste der engelen, voor wie zich aan de Schrift houdt, af te dingen. Niet omdat het hun aan liefzinnig schorten zou, maar omdat de Schrift ze ons in een heel ander karakter dan van het aannemelijk liefste voorstelt.

Dat aannemelijk liefste, dat men door een „engel van een kind“ uitdrukt, is voor de heilige hemelwezens niet ernstig genoeg. Het is voor de engelen Gods een veel te zwakke, te zeer spelende trek. Het staat iets hooger, dan wat men zoet noemt; een woord waarmee het in „soetlief“ wordt aangevoegd. Maar heel dit, buiten alle karakter rekenende, lieve en soete staat op veel te lage trap om op de heerschen der hemels te worden overgedragen. In de kinder-kamer en bij het minstepele moge zulk een uitdrukking gepast zijn, bij „de krachtige heiden die Gods Woord doen“ (Ps. 103: 20) past zo week, zoo half sentimentele spreekwijze niet.

Integendeel, in de Schrift treedt in Gods engelen een gansch andere figuur voor ons, van strijdende, in heiligen dienst lverende, beschermende geesten; geesten in wier geheele wezen kracht, heldenmoed en vaardige onderwerping aan het hoog gebod van hun Koning, de eerste, de meest op den voorgrond tredende uitdrukking is.

In dat „o, zoo lieve“ spreekt zich een vrouwelijk type uit, en in de engelen Gods toont de Schrift ons altoos het manlijk karakter. „Looft den Heere, zijne Engelen, zij krachtige heiden die zijn woord doet, gehoorzame de stem zijns Woords. Looft den Heere, al zijne heerschen, zij zijne dienaren die zijn welbehagen doen.“

Zijn vormen, als we ons zoo mogen uitdrukken, de lijfwacht en den hoftoet van den hemelschen Koning, en komen met ons nooit anders in aanraking dan als zijn heilgeranten, die den ongerechtigte verschrikken en den godvruchtige redden en uithelpen in hun Heeren naam.

Bij de heilige persoonlijkheid onzes Heeren, in zijn strijd en lijden, was 't niet anders. Zijn komst tot deze aarde is de triomf in den strijd met satan die nader; daarom jubelen de engelen bij zijn kribbe. Ze dienen hem in de woestijn en straks in Gethsemane, om in de worsteling met satan hem bij te staan. Triomfeerend wendelen ze den steen van het graf, en staan als zijn lijfwacht aan de spelonk, als de Christus als overwinnaar uittreedt. Ze klimmen op en neder al de dagen van zijn aardse worsteling, en als hij opvaart ten hemel zijn je de vooruitgeschoven wacht der eere, die den Koning van het Godsrijk inhaalt.

„Dienende geesten“, niet lieve geesten, is hun eertitel. Geesten die nu in den strijd voor het Godsrijk met heldenmoed en trouw hun dienst volbrengen, en die straks, als Christus ten gerichte wederkomt, den „Zoon des menschen“ begeleiden zullen, opdat het oordeel inga.

En onder dit alles zijn ze altoos toonbeelden van kracht, moed, trouw en onderwerping. Nooit een zweem van 't verzwakend-lieve of week-aannemelijk, maar altoos sterkte, helden-karakter, hartstocht om zich ten dienste te wijden, vernoochtheid tot in het beste der worsteling aan het Hoofd van 't hemels legermacht. Nooit de rust, nooit het stille, nooit de weelde der liefheid, maar altoos bezig zijn, altoos de wacht betrekken, altoos wachtende op het gebod, dat zal uitgaan.

Veerkraft, hooge geestesadel, heilig innerlijk bestaan, nooit een in weelde zich verliezen, nooit een *dolce far niente*, een zich neervleien in ruste met den spelenden lach.

En wat vooral bewijst, hoe God wil, dat we aldus, en niet in den weekelijken toon, ons de engelen zullen voorstellen, ge ziet het in het *Onze Vader*. In dat heilig gebed teekent Jezus zelf ons voor, hoe we ons in het engelenheir zullen indenken.

En ook hier is het de strijd, de worsteling die op den voorgrond treedt.

Booze engelen, die het Godsrijk en die u belagen, en daarom de bede: „Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den Boosje!“ — en daaraan voorafgaande, die andere bede: „Uw wil geschiede op aarde gelijk in den hemel!“ — iets wat natuurlijk in de eerste plaats op de engelen doelt, en zeggen wil: „Gelijk de engelen Gods wil in den hemel volbrengen.“

Dit toch bedoelt niet: ik onderwerp mij aan Gods wil in mijn levenslot; maar heel anders: geef ons de kracht en de genade, om U, onzen Vader in de hemelen, even veerkraftig, even trouw, even rusteloos te dienen, en te gehoorzamen, als uw engelen het doen om u te loven. Weersprekt nu niemand, dat he

volk zich met de engelen allereerst heeft bezig te houden op de manier en de wijze als Jezus ons dit zelf in het allervolmaaktste gebed op de lippen legt, dan volgt hieruit, dat we de gewone opvatting van het engelenleven hebben af te leggen, en daarvoor in de plaats de energieke voorstelling hebben aan te grijpen van dienstknechten Gods, strijders voor de zaak des Heeren, uitvoerders van zijn heiligen wil. Immers vlak vooraf gaat de bede: „Uw Koninkrijk kome!“ en het is de komst, de zegpraal van dat Koninkrijk des Heeren, die door het volbrengen van den wil des Heeren op aarde, gelijk die in de hemel door zijn engelen volbracht wordt, onder het eeuwig Hallelujah wordt ingeluid.

Altoos dus weer onderwerping, gehoorzaamheid, trouw in den heiligen dienst van onzen God!

De Christus zelf die „gehoorzaamheid geleerd heeft“.

Zijn engelen dienende geesten! En alzoo in den hemel daarboven, waar het reine geluk heerscht, de grondtoon van alle leven volstrekt gehoorzaamheid.

Eén die heerscht, en dat is God. En al wat om zijn heiligen troon zich schaaft, uit de engelen en uit de gezaligden, slechts één levenswet kennende, een wet van stille onderwerping, onafgebroken gehoorzaamheid, altoos vardigen dienst.

Wat komt in dit alles nu tot u, anders dan de Goddelijke stelregel, dat onderwerping, gehoorzaam, dienen, wel verre van u te verneeren, integendeel de onafwijkbare voorwaarde is voor uw geluk en uw redding en uw heil.

En juist hieruit gaat al wat uit den zaaijen hemel u tegenklinkt, vlak tegen den toon van de wereld, tegen den hartstocht van den mensch, tegen het drijven van het eigen ik in.

Al dit drijven prikkelt u tot het hebben van een eigen wil, tot het volgen van een eigen wil, tot zucht naar heerschen, en doet u in gehoorzaamheid en onderwerping iets uwer min waardigs zien.

En zoo komt het verzet op, en de eigenwil, lighheid, en de zucht naar emancipatie, en dit bederft het huwelijk, en verstoort 't gezin, en verlaagt wie dienen moet in zijn eigen oog, en prikkelt de volken tot revolutie, om dan te eindigen met ook tegen den hoogen God in te gaan.

Geen Theonomie, maar autonomie. Geen Godsregering, maar de regering van het menschelek creatuur.

Het *ni Dieu ni maître!* Geen God en geen meester op aarde boven ons. Lange alle wegen de sonde die in het hart sluip, en uw hart veroot.

En juist dat nu wordt door die gewraakte voorstelling van de engelen in de hand gewerkt. Die voorstelling is niet onschuldig, maar ze brengt verderf aan.

Lief wil men wel zijn, aannemelijk en innemend lief zelfs, mits men zich niet heeft te onderwerpen. Een lief kind, maar onghoorzaam. De vrouw o, zoo lief voor haar man, maar niet zich aan hem onderwerpen. En zoo, ten slotte, o, zoo lief ook voor God. Vroom zijn, geld geven, lofsingen, en aanbieden, maar... zijn eigen wil volgen.

De engelen trekken ons aan. Of we willen of niet, ze spelen ons als voorbeeld door de gedachte en in onze verbeelding.

Zoo als we van de engelen denken, zoo willen we zelf liefst zijn!

En nu tweeërlei voorstelling.

Die der wereld van den lieven, halfvrouwelijken, engelsoos engel. En die der Schrift van den engel, die sterk en kloek, de wacht betrekt voor Gods troon, en in nimmer eindigende gehoorzaamheid, dienst en trouw zijn God verheerlijkt.

Welke van die twee werken op u in?

Zoo die der wereld, dan voegt ge uw zonde. Zoo die der Schrift, dan lukt en trekt ze ook u tot gehoorzaamheid, tot onderwerping, tot den heiligen dienst van uw God.

Amsterdam, 5 Oct. 1906
Bilderdyk.

Ons Calvinistisch volk eert in Bilderdyk den machtigen held des geloofs, die den eersten stoot gaf tot het Reveil van ons in doodslaap weggezonden geestelijk leven. Maar naast die rijke en heerlijke betekenis, die Bilderdyk heeft voor het Calvinisme en voor de Kerk des Heeren, heeft God hem ook een roeping geschonken voor heel ons vaderland.

Vandaar dat de herdenking van Bilderdyk een nationaal karakter droeg en we dankbaar hebben te zijn, dat niet alleen ons Christenvolk, maar heel onze natie deelde in de hulde aan dezen machtigen geest gebracht.

Dr. Kuyper, die bij deze huldiging als feestredenaar optrad, legde daarom op deze nationale betekenis van Bilderdyk den nadruk in de schitterende rede, waarvan wij hier het persoverzicht overnemen:

De spreker begon met de verklaring, dat hij in deze gemengde vergadering, saamgeroepen door een comité waarin mannen van allerlei richting plaats namen, wel zijn overtuiging verloothen kon, maar toch alleen datgene in 't licht zou trekken, wat op aller ineenstemming rekenen kan, en daarom uitsluitend zou spreken over Bilderdyk in zijn nationale betekenis.

Die nationale betekenis zocht hij allereerst daarin, dat Bilderdyk door de verschijning van zijn machtige persoonlijkheid in een tijd van algemeene inanking, ons 't geloof herschoonke had aan onze nationale geestelijke virtualiteit. Dit punt zette hij voorop, omdat bij het gevaar dat almeer de kleinere staten voor hun onafhankelijkheid bedreigt, niets sterker waarborg voor 't behoud van die onafhankelijkheid biedt, dan dat een volk betekenis voor de menschheid behoudt.

Zoolang Nederland nu allerwegen roem blijft inoogsten ten oorake van zijn hooge geestelijke virtualiteit op wetenschappelijk, aestetisch en zedelijk gebied, ligt hierin betere zekerheid dan in toch altoos ongenoege wapening. Doch dan moet er ook nationaal zelfrespect zijn, en moet Nederland de incarnaties van deze geestelijke virtualiteit weten te eeren. Hierin nu schieten we veelszins te kort. Bilderdyk had zelfs honger geleden. Voor Rembrandt had men in 1706 en 1806 niets gedaan. Vooral de vreemdeling had Rembrandt's roem verbeid, en zoo ons aangestoken. Dit kan niet bij onze dichters, om de beperktheid onzer taal; en terwijl men tot zelfs in Portugal voor zijn groote dichters standbeeld had opgericht, deed men ten onzent schier niets. Standbeelden kunt ge uitsparen, mits ge dan ten minste uw groote dichters in uw dankbare nagedachtenis als volk

leven laat. Hieruit volgt echter geenszins, dat men in een man als Bilderdyk zou moeten verschoonen wat met Gods heilige wet streed. Bilderdyk's Erotiek, en zijn handelwijze met Odille en zijn tweede vrouw, vereischt onverbiddelijk afkeuring; afkeuring ook zijn stelsel om beide teilen te vergoelijken. Maar 't ging niet aan, om waar bij Byron en Goethe, en zelfs bij Rembrandt, soortgelijke zonden te veroordeelen waren, zonder dat men daarom hun geniale betekenis aantastte, bij Bilderdyk wel op die zedelijke feilen, maar niet op zijn geniale uitzienendheid te zien.

De tweede nationale betekenis lag dan ook juist daarin, dat we met hem een onzer groote mannen meer rijk zijn, een genie te meer voor ons nationaal Pantheon bezitten. De vreemdeling die met hem in aanraking kwam, had dit overweldigende van zijn machtige persoonlijkheid steeds erkend. Robert Southey, Engelslands beroemde dichter uit die dagen, bezong Bilderdyk zelfs in een lied. En wel had men hier te lande hem scherp onder critiek genomen, maar zelfs die scherpe critiek moest toch eindigen met het uitzienende van zijn verschijning te eeren. Zijn geheel éénige groothed liet hun geen rust. En wat ook meetelt, onder zijn tijdgenooten waren het niet alleen geestverwanten, maar ook politieke en kerkelijke tegenstanders, die aan de uitzienendheid van Bilderdyk's genie hulde hadden gebracht. Dat echte genie had Bilderdyk vooral daardoor getoond, dat hij niet een school van nabootsers vormde, zoals Cats, maar jonge mannen geïnspireerd had, om in eigen toon en uit eigen inspiratie te zingen, en hen zelf had opgewekt, om hem vooruit te streven en zijn record te slaan.

De derde nationale betekenis toonde spreker daarin, dat Bilderdyk's destijds ons nationale leven ondermijnd atomisme hardhandig had aangepast, en het geloof aan determinatie, aan bepaaldheid en aan vastheid van grondbesef weer had doen opleven. Aan dat determinatiebesef dankte ons Geuzengeslacht eens zijn onverwinnelijke kracht, maar sinds was dit ondergegaan. De oude Calvinisten waren afgetafeld, of verbeuzelden hun kracht in letterfitterij, of voor hen in de plaats was een gelacht opgekomen, dat zweer bij de *Aufklärung*, in 't conventionele heil zocht, en in welke zijn kracht verspeelde. Dweren voor reuzen hielden hier huis. *Beschaving* in den zin van uitwendige vormverfijning beheerschte het leven. Met de realiteit had men gebroken, voor het organische karakter van het leven had men geen oog. Het werd conventionele moraal, atomistische lozering, en daarbij Fransche nabootsing. Dit kwaad nu heeft Bilderdyk in den wortel aangepast. Dat sentimentele, conventionele, rationalistische leven onverbiddelijk geoordeeld en ons volk teruggeroepen naar de werkelijkheid, naar het innigst besef van 't hart, en naar de heerlijkheid van de organische determinatie; beginselen waaruit hij een vast-aangegolten wereldbeschouwing opbouwde, die door eenheid aangreep en de denkracht van voor- en tegenstand spande. Bilderdyk riep zijn volk tot de eenheid van al 't bestaande in zijn God terug. Die organische eenheid paste hij toe op heel de schepping, op ons menschelek leven, op heel onze menscheleke existentie. En vond die eenheid haar rijkdom in eiteldeuze veelvuldigheid der differentieering, dan was het de liefde, die onder allerlei vorm van aantrekkingskracht, capillaire zuiging, natuurdrift en zielverknootheid toch alles in saambindt en tot eenwig éénzijn opriep.

In de vierde plaats sprak Bilderdyk's nationale betekenis in den woed en de klaarheid waarmee hij voor zijn heilige overtuiging geleiden en gestreden heeft en zulks met een volharding die haar wederga zocht. Hij alleen tegen allen. In die worsteling trad Bilderdyk fier en fel op. Hij sloeg raak, en zijn tegenstanders sloegen raak terug, en zoo werd het in het eind alsof men voor een stieregevecht stond Bilderdyk de stier, op wien alles aanviel, die fel vervolgd en verwond werd, maar dien niemand aan kon, en die met behouden nek maar onverwonden, en de kop omhoog, het strijperk uittrad.

De geestkracht die hierin uitkwam, sprak te sterker, zoo men indenkt wat Bilderdyk's levenslot was. Soms een worm meer dan een man die door het leven kroop. Zonder opleiding, door zijn ziek ben buiten allen omgang gehouden. Bijna zonder geld en zonder ambt. Zenuwziek tot den einde toe. Door partijacht van 't professoraat geweerd. Om zijn liefde voor Oranje gebannen. Twaalf van zijn veertien kinderen naar 't graf gedragen. Gehoond en beschimp als gevaarlijk sujet en fiet. Soms zoo ziebenaauwd, dat gedachte aan zelfmoord bij hem opkwam, en toch van achteren God voor dat lijden dankend. Een ellende waarvoor de spreker geen medelijden inriep, omdat het echt genie juist door zulk een bitter leynalot gestaald wordt, maar die toch te sterker deed uitkomen de wezenlijke groothed, die onder dit alles nooit berweek, maar steeds den strijd volhield. En wel moest toegegeven dat hij even als de meeste geniale mannen soms te gemeenlijk en te bitter was, maar hierbij behoort men zijn neurathenische overprikkeling niet te vergeten, en vooral ook dit niet, dat Bilderdyk in een strijd gewikkeld was, dien hij, voor zijn besef, niet met menschen, maar met demonische geesten voerde. In zulk een strijd waren Milton en Burke even bitter ja, nog bitterder geweest, en dat bij zulk een strijd zelfs 't scheldwoord plicht kan zijn, had ons de Christus zelf getoond die Petrus satan noemde, en de Farizeeën adrengdebroedsels.

Bilderdyk's vijfde aanspraak op nationale betekenis lag in zijn dichtmacht, en ten deze verweerde spreker Bilderdyk's dichtereere tegen over de Kloos'en en Verweij's, die wel Bilderdyk's universele kennis eerden, maar vol hielden, dat hij zelf geen dichter geweest was.

Hij toonde uit Bilderdyk's eigen woorden aan, hoe men hem ten onrechte van Fransche correctheid, van bulderend geklakk, en van rhetorisch beschuldigde. Ook Bilderdyk's eeren van de classiciteit nam spreker in bescherming, voorts aantoonende, dat het hier geen geene gewone kunstcritiek, maar een principieel verwezen van levensopvatting, met daartuit voortvloeiend verschil van kunstopvatting. Hij wenschte de betekenis der jongere dichterschool daarom niet te onderschatten, en gaf toe dat deze jongere dichters zeggen mochten: Bilderdyk was geen dichter als ik, mits hun dan geantwoord werd: *En zij zijn geen dichters als Bilderdyk*. Het verschil lag tusschen het atomistisch sensitivisme der jongeren en het eeren van het eeuwig Schoon in God bij Bilderdyk. Voor Bilderdyk daalde het eeuwig Schoon van Boven in ons gebroken leven neder, maar de jongeren kenden geen van Boven, en daarom staat hun kunst tegen die van Bilderdyk in beginsel lijnrecht over. Zij staan daarmee echter tegenover alle vroegere kunstgedachten. Bilderdyk heeft de kunstopvatting der eenen op zijn hand, en zoo beoordeeld blijft hij onze tweede groote dichter, die haren naam te weer

't geloof aan beter dageraad in het matgeworden volkbaar inzong.

Bilderdyk's zesde aanspraak op nationale betekenis ligt in zijn taalvirtuositeit. Alle bevoegde Linguisten erkennen in dit opzicht zijn verdiensten volmondig. Zelfs Siegenbeek bracht er hulde aan. In Bilderdyk's dagen dreigde ook onze taal haar innerlijke levenskracht in te boeten en een mechanisch ineenlegd moraal te worden. En al heeft ook op dit terrein zijn fantasie hem parten gespeeld, toch is 't Bilderdyk geweest die destijds aan onze taal nieuw leven inblies, ze verrijkte en er mee tooverde, en die ze te goeder ure van onder Siegenbeek's schaaft heeft gered.

Voor onze Landshistorie is in de zevende plaats zijn optreden van beslist nationale betekenis, gelijk zelfs Robert Emin erkend heeft. Wagenaar begroef onze Landshistorie in de Regentensarcophag, en daar trok Bilderdyk ze uit, om weer 't leven zelf van ons volk in zijn historie te doen ruischen. Daarbij ging hij achter de Reformatie tot in de Middeneeuwen terug, zocht den oorsprong der Reformatie in de aloude kerk, en kwam op voor onze eenheid met onze stamverwanten in België. Voor hem speelde zich in de historie het groote Drama der Godsregering af, met het Kruis als middelpunt. Verticaal, door die geschiedenis heen, drong zijn blik tot in het bestel Gods door. Maar juist daarom voelde hij zich dan ook één met al zijn landgenooten, van wat herkomst of religie, van wat stand of positie ook. Hij noemde ze „deelhebbers aan zijn ziel in 't hart dat voor hen slaat“. Hij ontwierp zelfs groote plannen om de armoe te keeren. En moest in het staatsgeheel het Recht het Gesag met de Vrijheid verbinden, voor dat recht pleitte hij, voor dat gezag kwam hij op, maar niet minder warm verdedigde hij de vrijheid tegen monarchaal absolutisme.

En behalve in zijn nationale betekenis in zooverte hij de *Vaderlandshede* weet heeft aangewakkerd. Vreemde invloeden gaven in zijn dagen den toon aan. Men wilde naar den natuurstaat terug en sprak daarom van Bataven, en verloor zich in cosmopolitische liefhebberij. En daartegenover stelde Bilderdyk het van Godwege gebonden zijn van een ieder aan zijn volk en zijn vaderlandse eere. Niet jingoistisch, niet in valsche patriotisme. Ten slotte moest zelfs het vaderland voor de rechten der menschheid wijken. Maar Nederland vooral had een hooge roeping ontvangen, en het besef hiervan ontkloet hem de profetie, dat Holland weer groeien en weer bloeien zou, en deed hem bij zijn terugkeer uit zijn ballingschap zelfs den Hollandschen grond omarmen.

In gelijken zin verwief hij nationale betekenis door, in de negende plaats, op te komen voor den historisch gevechten band die Nederland aan het Stamhuis van Oranje bond. Het was schrikkelijk zoals men in Bilderdyk's dagen met Oranje dorst huishouden. Geen Oranje kerk, maar mocht meer op de borst gespeld, Oranje was uit zijn ambt ontzet, Oranje moest vancien naar Engeland. En toen is het vooral Bilderdyk geweest die in zijn bundel *Oranje-zucht* zijn volk tot de liefde voor Oranje opriep, en zijn volk koning Lodewijk die liefde volhield, en zijn volk berwoer tot de liefde van Oranje terug te keeren, en bij die liefde te volharden. En is nu in nationaal berouw, door verhoogde warmte der liefde, sonde van het eind der 18e eeuw gebod, dan is 't vooral Bilderdyk die hietoe aanzette, en met wien we nu voor onze Koningin bidden:

S'af God haar zetel, sterk haar hand. Bldauw, besproei de Oranjeplant.

Ei in de laatste plaats zocht spreker Bilderdyk's nationale betekenis in zijn nationaal atomisme, waardoor hij de reincarnatie werd van het Geuzentype uit het beste tijdperk onzer glorie. In niets was Bilderdyk een man met dogmatisch opgelegd. Hij was wat hij was krachtens geboorte en heilige inspiratie, en zoo is hij het die voor het oude Geuzentype den *Zwanenzang* gezongen heeft, maar zonder daarom enkel lofsinger van 't verleden te worden. Hij geloofde aan een overgang, aan een metamorfose van het oude type; de laatste der oude Calvinisten die den *Zwanenzang* zong, was tevens de Phoenix, waaruit een jonger geslacht oprees, gevormd voor onzen tijd. En ook dit kan voor allen een oorzaak van dank zijn, want zelfs bij die 't oude type vaarwel zelde, kan er toch met Allard Pierson in juichen, dat de nachtschool geen gangreen in 't volkslichaam is geworden, maar weer opleeft als gezond en krachtig volksdeel.

Daarna de tien besproken punten resumeerend, wees spreker er met nadruk op, hoe Bilderdyk in elk opzicht gebleken was man niet alleen van 't verleden, maar ook man der toekomst te zijn geweest. Immers op elk dier punten was na 1850 wat hij bedoelde in vervulling gegaan. Het geloof aan de geestelijke virtualiteit van ons volk was herleefd; de reeks onzer groote mannen was verrijkt; het atomisme was op elk gebied losgelaten en had voor vastheid van levensbesef plaats gemaakt; moed van overtuiging om pal te staan voor 't heilige van ons hart, was in alle kringen gevaren; ons artistiek vermogen was vooral op 't gebied van de schilderkunst heerlijk opgegland; onze taal was uit de Siegenbeekse gladmakings uitgetrokken, en vooral in onzen proza stijl wonderbaar ontwikkeld; onze geschiedenis was onderzocht, en vrij onderzocht zoo als vroeger nooit; de vaderlandsleide bond ons saam, hoereer de meeningen ons ook uiteenden deden gaan; Oranje was aller glorie en jolijt geworden en was geen partijleus meer, maar 't symbool van heel de natie; en het aloude Calvinisme had zijn dorheid afgelegd, en leefde weer met nieuwe bezieling mee in de nationale worsteling. Vanzelf dacht spreker er niet aan, dat alles als koren van Bilderdyk's molen te eeren. Ontelbare factoren hadden tot dit heerlijk resultaat geleid. Alleen dit meende spreker als uitkomst van onpartijige beoordeeling te mogen vaststellen, dat werd ooit onze nationale onafhankelijkheid bedreigd, en was het dan de veerkraft van het nationaal karakter, die den aanvaller dwong van zijn proef af te zien, of, had hij die reeds gegrepen, weer los te laten, een rechtvaardiger nageslacht erkennen zou, dat onder de grootten in ons Israël die dit gewrocht hadden, ook Willem Bilderdyk zou behooren, en Bilderdyk, naar aller schatting, niet de laatste zou blijken te zijn.

De opleiding tot den Dienst des Woords.

Da. J. Kok, predikant te Bedum, gaf in brochure-vorm de rede uit, door hem in Juli j.l. op den feestdag te Kampen gehouden. De opleidingsvraagstuk wordt hier nog eens ter sprake gebracht, en breed betoogd, dat de opleiding voor de Kerk ook door de Kerk moet geschieden.

Op dit betoog in bijzonderheden ingaan

doen we niet. Vooreerst, omdat al de hier genoemde argumenten reeds zoo vaak besproken zijn, dat het wel wat eenonting wordt om altoos weer hetzelfde liedje te zingen. En ten tweede, omdat we het nut van een dergelijke polemiek niet inzien. Er is niemand die de School aanvalt; in heel de pers wordt geen woord tot haar nadeel gezegd; de Kerken offeren met groote bereidwilligheid om haar in stand te houden. Wanneer haar voorstanders dan toch telkens meenen met zwaar geschut te moeten optrekken tot haar verdediging, dan doen zij wel eenigermate denken aan den ridder uit Cervantes' bekende roman.

Teekend is alleen, dat ook hier de verdediging der eigen inrichting weer gepaard gaat met een aanval op het bestaansrecht der Vrije Universiteit. Da. Kok neemt het bekende ultra-standpunt in, dat de Kerk alleen theologie mag onderwijzen. „Aan een Vereeniging schrijft hij, en hierna is de Vrije Universiteit bedoeld, *komt het niet toe* het theologisch onderwijs in handen te hebben, want dat behoort tot het ambt, tot het Kerkelijk instituut“ (blz. 47). Zoo verklaart het zich, dat ook de minste waardeering van wat de Vrije Universiteit deed, hier ontbreekt. Da. Kok ziet in haar alleen de mededingster van Christus Kerk, die haar kostelijk kleinood haar ontrooven wil en daarom door de Kerk met alle macht moet worden wederstaan. Een onbegrijpelijke, hoewel gelukkige inconsequentie is het, dat Da. Kok „als uitzondering“ de vrije studie nog wil toelaten.

Interessant is dat betoog alleen, omdat het nog eens klaar en helder toont, tot welke consequenties een verkeerd gekozen uitgangspunt leidt. De macht van het beginsel drijft onverbiddelijk voort op den eenmaal ingeslagen weg. Da. Kok eindigt met te verklaren, dat de Kerk als organisme alleen en uitsluitend door het instituut zich openbaart en openbaren kan. Van een vrije christelijke actie blijft op dit standpunt niets over. Alles wat een christelijk stempel draagt, moet van de Kerk uitgaan en door de Kerk geschieden, en wel door het ambt, door de Kerk als instituut. Zoo zelt men met volle zelden de wateren van het clericalisme op, worden de groote beginselen der Reformatie prijsgegeven en eindigt men bij Rome.

Indien de voorstanders der Theologische School meenen op deze wijze de school te moeten verdedigen, dan moeten zij dit zelf weten. Ze rechtvaardigen daarmede alleen het woord van Prof. Bavinck, dat de School door haar eigen vrienden in een hoek is geplaatst, waarin geen voorstander van de Universitaire opleiding haar meer dienen kan.

Slechts tegen één ding sta hier ons onverbiddelijk protest.

We gunnen aan deze broeders gaarne het recht er een eigen systeem op na te houden. We zijn zelfs niet bevreesd, dat zulke aanvallen op de Vrije Universiteit haar eenig wezenlijk nadeel zullen doen. Maar wat niet mag, is dat deze broeders, en ook hier Da. Kok weer, voortdurend aan de voorstanders van de Universitaire opleiding diagen ten laste leggen, die nooit door hen gezegd, maar zeer beslist door hen weersproken zijn.

Twee sterk-spreekende voorbeelden mogen antoonen wat we bedoelen.

Op blz. 30 schrijft Da. Kok dat volgens de mannen der Vrije Universiteit „de wetenschap (ook de *Theologische*) — behoort tot het terrein der gemeene gratie“ en wordt hiertegen een breed betoog opgezet.

Hervan is nu geen woord waar. Dr. A. Kuyper heeft in zijn Encyclopaedie Deel II juist omgekeerd zoo beslist mogelijk geleerd, dat de Theologie een geheel ander beginsel heeft dan de andere wetenschappen, opkomt uit de bijzondere openbaring en aan de leiding des Heiligen Geestes te danken is. En wil men een alles afdoend citaat? In Deel II van de Gemeene Gratie blz. 676 onderscheidt Dr. A. Kuyper vierderlei terrein, waarop de gemeene en particuliere genade hetzij in verband met elkaar, hetzij alleen optreden. Het vierde terrein heet hier „het terrein der Particuliere genade, dat de gevegens der gemeene gratie aan zich dienstbaar heeft gemaakt“. „Tot dat vierde terrein — dus het terrein der Particuliere genade — laat Dr. Kuyper er op volgen, behoort nu alles wat de Kerk als organisme doet. In dien zin spreken we van een Christelijke kunst, een Christelijke school, een Christelijke pers, een *Christelijke wetenschap*“. Dr. Kuyper verklaart hier dus uitdrukkelijk het tegendeel van wat Da. Kok hem ten laste legt; de Christelijke wetenschap behoort niet tot het terrein der Gemeene Gratie, maar der Particuliere genade.

En niet minder onjuist is de voorstelling, die op dezelfde bladzijde gegeven wordt van wat Dr. Kuyper zou leeren over de verhouding van de Theologie tot de Kerk. Dr. Kuyper schreef in zijn *Gemeene Gratie in wetenschap en Kunst* blz. 2, dat „de wetenschap thans in die mate zelfstandig is geworden, dat ze veeler Kerk en Overheid poogt te beheerschen, dan dat ze de heerschappij van Staat en Kerk nog ondergaan zou“ en liet hier op volgen: „Deze zelfstandigheid nu komt haar toe en is in geen enkel opzicht aangematigd“. Da. Kok maakt hiervan: „De zelfstandige, vrije, onafhankelijke wetenschap (waartoe ook de Theologie behoort) beheerscht de Kerk (wij onderstrepen). Dat recht heeft ze zich niet aangematigd, maar komt haar toe“. Dat deze woorden tusschen aanhalingsteekens staan, als waren ze letterlijk van Dr. Kuyper afkomstig, is reeds eerderlijk, want niet Dr. Kuyper zegt dat, maar Da. Kok laat hem dit zeggen. En wie beide citaten vergelijkt, ziet terstond hoe gansch onjuist de gedachte van Dr. Kuyper hier is weergegeven.

Niet het recht om over de Kerk te heerschen, maar de zelfstandigheid der weten-

schap wordt drukkelijk: *tot*. En toe dit stramen volgt uit Dr. Theologische is aan de bekeerd de Kerk logische we Da. Kok aan in strijd is behoeven er dat in de m statuten der elken hooglofste gevraa met de belijf in overeenste clopedie met zoovele loog de conf praesumtie *objectief* met mag de the schen zin h baar beschoi lijdenis der l volgt volstre den is de re stoots aan t t. a. p. blz. 5. alsof de Ker op haar conf Het *legendel* confessie nie ging haar aa stuk van ha *niet bestaan*. We meene Het doet uitnemende a deerden, zich verblinden, d is het gevoel juist weer te

Eenigen ti vraag gericht die herhaald werd, taalkun der rechtzinn Blijkbaar i den waan, d van onzen ti van ontleed in kwaden re de *Heraut* er woord van zo lringen zocht we dit bezw — het word we haasten hervat is, op De weerin wordt toch n broeder aang onze Gerefici wel daarin i Ethische Thee van dit woord tegen dit woo een heimelike gebruikte ver Godmensch e te kleven; een brulakte dat w de aandacht het pas gaf, te gebruiken, in oppraak. Nu is het ze logie aan de kenis heeft on te kort doet s aangaande de sommigen wil dan een vergi die een volkom Goddelijke m kroond, maar waarachtig G der Socinai logen weer nieuwe wijse wanneer de l Godmensch, i natuur van de juist die laat met niet and de nog oude de beide natu opsmolt tot menscheleke de theologie thefistichen g

Indien het richte tegen h menschelek, i wordt in verb zijn, de kennis, gelijk dit me ethische predi protest onze Niet streng ge waarin het p vloed op de worden, dat el door dit pantl op de grens weerd Het Panthe zen door Go God van de heeft, op te l God en mens lichaam, man den hier op zen hun vast ten, vloelbaar eengestengeld — ze worden den en de Du dan de Hollan ling, — spre geistelicheit,